

УДК 330+355.746.1(477):355.01:339

JEL H56

DOI 10.32782/2786-8273/2024-5-21

Білоконь М.В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5389-7013>

Mykhailo Bilokon

V.N. Karazin Kharkiv National University

Смаглюк А.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління персоналом та підприємництва,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8874-3719>

Anna Smahliuk

V.N. Karazin Kharkiv National University

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF HYBRID THREATS

Анотація. В статті досліджено гібридні загрози, що можуть серйозно підірвати довіру до фінансової системи, погіршувати інвестиційний клімат, спричиняти економічний спад та загрожувати стійкості країни в цілому і національній економічній безпеці, зокрема. Повномасштабне військове вторгнення неабияк актуалізувало питання забезпечення концепту «безпеки» загалом та економічної безпеки зокрема через формування дефіциту ресурсів (у різних галузях), пошкодження важливої інфраструктури, залежність від енергетичної інфраструктури, збільшення державного боргу, передумов фінансового колапсу та обмеження зовнішньої торгівлі – що загрожує стабільності національної економіки. Автори зазначають, що забезпечення резервів, захист інфраструктури та диверсифікація ресурсів мають стати критичними стратегіями для збереження економічної стійкості в умовах воєнного конфлікту.

Ключові слова: економічна безпека, публічне управління, модель активного забезпечення економічної безпеки, європейська та євроатлантична інтеграція, гібридні загрози, тіньова економіка.

Abstract. Introduction. The article actualizes, in accordance with the stated Purpose, the sphere of economic security, which should guarantee the basis for the dynamic framework of the system – economic development. Methods. The methodological and theoretical basis of the study were: generalization, dialectical, analysis and comparison, normative, etc. Results. Considers conceptual approaches to the definition of economic security, and the role that public administration plays within the framework of nine key components of economic security: production, demographic, energy, foreign economic, investment and innovation, macroeconomic, food, social and financial. The role and place of European and Euro-Atlantic integration in ensuring Ukraine's economic security are investigated. The authors identify several exposures in the economic aspect of hybrid influence, which can be applied in practice in the current global hybrid confrontation. They consider the shadow economy as one hand a threat to economic security and countering hybrid threats, and on the other hand, as a source of opportunities for restoring Ukraine's economic potential during and after active hostilities (in the context of the ongoing hybrid war). The article analyses the threats and negative consequences, advantages, and disadvantages of the shadow sector; and also examines three main areas of the shadow economy: the informal economy, criminal activity and fictitious activity, as the basis for hybrid threats that combine economic, criminal and political aspects. Conclusion. In this sphere, the State should have the tools to intervene in the economic process (to a limited extent – when necessary). For the legal regulation of national economic security, it is appropriate to use the model of active ensuring of economic security of the state, since this approach involves taking preventive measures and active state policy in the field of economy, including creating incentives for investment, innovation and development, thereby ensuring the sustainability of economic growth. On the other hand, given the need for a balance between private and public interests in society and the State, it is noted that non-State actors of economic interaction, as one of the objects of national economic security, should be protected from excessive public interference in their private activities.

Keywords: economic security, public administration, model of active economic security, European and Euro-Atlantic integration, hybrid threats, shadow economy.

Постановка проблеми. Розглядаючи концепт «безпеки», варто звернутись до розуміння взаємозв'язку природного бажання людини (й суспільства – як групи людей) забезпечення можливості, з однієї сторони, свого стабільного існування (як статична рамка системи) та, з іншої – розвитку (як динамічна рамка системи).

Відповідно до теорії мотивації, що розкриває ієрархію потреб людини, однією з первинних і ключових, поряд з фізіологічними потребами (в їжі, одязі тощо) є безпека. Вона є необхідною характеристикою та важливою передумовою для життєдіяльності та життєздатності особи, суспільства та держави. З погляду ширшого контексту, поняття «безпека» визначає стан

людського суспільства, при якому забезпечується його нормальне існування (фактично – виживання) та розвиток. Безпека інтерпретується як критерій для збереження об'єкта та гарантування його стабільного функціонування [10].

Суспільні інтереси, незважаючи на їх важливість для соціуму, мають свою різноманітність. Варто враховувати, що те що сприймається як раціональне, доцільне і оптимальне для одного публічного суб'єкта, може не бути прийнятним через ті чи інші обставини для іншого(их). До того ж, втручання держави у приватні справи під час реалізації індивідуальних інтересів обмежуються публічними інтересами, що є об'єктивною необхідністю [1]. Відповідно, існує складність балансу між індивідуальними і загальними інтересами в суспільстві та державі.

Однак, сучасне суспільство та сучасні ліберально-демократичні держави враховують ці відмінності та конфлікти і намагаються знайти баланс у створенні правового фреймворку (в тому числі для гарантування прав і свобод людини), соціальної підтримці, пошуках консенсусу через діалог у суспільстві.

Важливим у цьому аспекті є економічний розвиток який може сформувати нові можливості задоволення потреб й суспільства в цілому й кожного окремого індивідууму цього суспільства зокрема. Таким чином, актуалізується сфера економічної безпеки, що має гарантувати основу для динамічної рамки системи – економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна безпека є однією з ключових тем досліджень серед як вітчизняних так і закордонних науковців. Так, серед вітчизняних досліджень присвячених цій важливій темі, слід виокремити роботи Гриценко О.А., Дикого А.П. [6], Жаліла Я.А., Луцик Ю.О. [8], Моргун Н. С. [10], Шевченко Л.С. та ін. Зокрема, ними і не тільки в різні періоди часу досліджуються вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку України, аналізуються ризики фінансової системи, стратегічні напрями забезпечення енергетичної безпеки тощо. Цей інтерес обумовлений передусім необхідністю вирішення проблем, пов'язаних із захистом економічних інтересів держави та забезпеченням стабільного її розвитку. Тож, частота згадування цієї теми в наукових колах свідчить про її актуальність, важливість та необхідність подальших досліджень у цій сфері.

Мета статті. Метою статті є дослідити економічну безпеку, як основу для динамічної рамки системи – економічного розвитку України та вплив на неї гібридних загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливо розглядати розвиток сфери економічної безпеки з двох ключових поглядів: як окремих вектор, що становить неодмінну частину загальної національної безпеки, і як систему різних суб'єктів, які мають відповідальність за формування цієї сфери [8].

Розглядаючи сформовані концептуальні підходи щодо визначення економічної безпеки варто зупинитись на історичному та систематичному погляді на розвиток цієї сфери:

1. Історичний погляд виділяє декілька періодів розвитку концепту економічної безпеки: камералістична концепція захисту зовнішньоекономічної безпеки держави, що сформулювалася у 1840-х роках; кейнсіан-

ська концепція захисту держави від внутрішніх загроз макроекономічного характеру, що була актуальною у 1930-х роках [12].

2. Систематичний погляд на визначення економічної безпеки виділяє функціональний, інституціональний та комплексний підходи. Відповідно до функціонального підходу, економічна безпека вважається певним станом економіки, що дозволяє їй протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам. Інституціональний (або системно-забезпечувальний) підхід фокусується на методах нейтралізації існуючих загроз. Відповідно до комплексного (комбінаційного) підходу, економічна безпека пов'язується здатністю економіки до подальшого розвитку з метою забезпечення сталого розвитку держави [10].

Розглядаючи концепцію економічної безпеки, теоретичні погляди надають загальне розуміння принципів та підходів, але з іншого боку – для формування повного та реалістичного образу економічної безпеки важливо врахувати практичний аспект та конкретність, що має бути закріплена на законодавчому рівні.

Однак, як зазначають дослідники, на законодавчому рівні, сьогодні ми не маємо встановлені конкретні визначення структурного та категорійного апарату економічної безпеки України. З іншого боку, докладний опис цих понять можна знайти у нормативних актах, що видаються профільними центральними органами виконавчої влади. Відповідно до таких актів, економічна безпека означає «стан національної економіки, що дозволяє їй зберігати стабільність у внутрішньому та зовнішньому контексті, забезпечувати високу конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі і відображає здатність національної економіки до сталого й збалансованого зростання». Крім того, у зазначених актах виокремлено дев'ять ключових складових економічної безпеки: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна та фінансова безпека [8].

В контексті ключових складових економічної безпеки, наведених вище, варто розглянути, яку роль відіграє публічне управління (як діяльність пов'язана з вирішенням стратегічних завдань суспільства та держави) в кожній з цих сфер:

– Виробнича безпека: публічне управління сприяє розвитку промисловості та виробництва, регулює використання ресурсів, нормативно-правовими актами визначає стандарти якості та безпеки продукції.

– Демографічна безпека: держава через публічне управління розробляє соціальні програми, які впливають на рівень народжуваності, міграційну політику, демографічний розподіл ресурсів.

– Енергетична безпека: публічне управління визначає стратегію розвитку та регулювання енергетичного сектора, включаючи виробництво, транспортування та споживання енергії.

– Зовнішньоекономічна безпека: публічне управління визначає зовнішньоекономічну політику, регулює торгівлю, контролює валютний обмін та інші зовнішньоекономічні відносини.

– Інвестиційно-інноваційна безпека: публічне управління стимулює інвестиції та інновації, забезпечує захист прав інвесторів, розробляє політику підтримки досліджень та розвитку.

– Макроекономічна безпека: держава через публічне управління регулює фінансову та грошову політику, спрямовуючи економічний розвиток та стабільність.

– Продовольча безпека: публічне управління контролює виробництво, зберігання та розподіл продовольства, визначає стандарти безпеки харчових продуктів.

– Соціальна безпека: держава через публічне управління забезпечує систему соціального захисту, яка включає пенсії, медичне обслуговування, безробіття та інші аспекти соціальної підтримки.

– Фінансова безпека: публічне управління визначає політику фінансового регулювання, контролює банківську систему та інші фінансові інституції, забезпечує стійкість фінансової системи.

Всі ці аспекти публічного управління спрямовані на забезпечення стабільності, безпеки та ефективності відповідних сфер. Вони дозволяють державі реагувати на виклики та зміни, реалізовувати інтереси громадян та держави в цілому, а також забезпечувати оптимальний баланс між різними складовими економічної безпеки.

Держава має різноманітні функції у гарантуванні економічної безпеки, зокрема захисну, регулюючу, запобіжну, інформаційну та контрольну [10]. Відповідно, державна політика економічної безпеки використовується як інструмент для забезпечення ефективного функціонування системи економічної безпеки. Основною метою такої державної політики є створення механізму для попередження формування дисбалансів у економіці, виявлення ключових викликів та загроз, що можуть підірвати економічну безпеку держави. Ці аспекти повинні враховуватися при формуванні стратегій економічної політики та створенні умов для забезпечення досягнення національних економічних інтересів [8].

До того ж, важливим є процес регуляції економіки з метою запобігання дисбалансам та вирішення проблем, що можуть виникнути у процесі функціонування ринків. Держава має володіти інструментами для втручання у економічний процес (обмежено – коли це необхідно), наприклад, шляхом встановлення ефективних механізмів контролю над цінами, обмеженням монопольних позицій, чи підтримкою конкуренції – через нормативно-правовий фреймворк в рамках якого має забезпечуватися функціонування національної економіки та економічна безпека.

Проте, для держави важливо не лише сформувати правові норми, спрямовані на забезпечення національної економічної безпеки, а й створити механізми реалізації сформованих норм та інструменти контролю за їх виконанням.

З іншого боку, очевидно що недержавні актори економічної взаємодії як один з об'єктів національної економічної безпеки мають бути захищені від надмірного публічного втручання у їх приватну діяльність.

Правове регулювання забезпечення економічної (й фінансово-економічної) безпеки як виду державного управління має визначатися такими ознаками: встановлення національних економічних інтересів, що визначають зміст права на їх захист з метою стабільного розвитку держави; виявлення загроз, що виникають внаслідок протиправної поведінки суб'єктів суспільних відносин; формування правовідносин між

суб'єктами, регульованих правом; забезпечення регуляторної діяльності державних органів, наділених правом застосування повноважень із забезпечення безпеки [3].

Для правового регулювання забезпечення національної економічної безпеки доречно використовувати модель активного забезпечення економічної безпеки держави, оскільки цей підхід передбачає вжиття превентивних заходів та активну політику держави у сфері економіки, включаючи створення стимулів для інвестицій, інновацій та розвитку, забезпечуючи тим самим сталість економічного росту.

Ця модель використовується в усіх розвинених країнах світу і має значущі переваги порівняно з пасивною моделлю, що (як вважають деякі дослідники) застосовується органами державної влади України [9].

Забезпечення національної економічної безпеки є важливою передумовою стійкого розвитку будь-якої країни, і європейська та євроатлантична інтеграція – це саме те на що може та має спиратись Україна у цьому питанні.

Адже вони надають можливість спільно реагувати на економічні виклики, такі як глобальні фінансові кризи чи зміни торговельних умов. А спільні рішення можуть допомогти зменшити негативний вплив таких подій на економіку України.

Більше того, навіть передумовою початку європейської та євроатлантичної інтеграції ще у середині ХХ сторіччя стала безпекова мета, яка сформувала основу для подальшого економічного розвитку. Важливим аспектом цілісної комплексності європейської та євроатлантичної інтеграції виступає цивілізаційний вибір, що роблять країни приєднуючись до цих процесів, та мультиплікації можливостей НАТО (безпекова основа) та ЄС (політико-економічна, а з часом й соціальна, культурна, та інші основи) [5].

Проте, надто велика та потребує реформування структура інституцій ЄС з одного боку, та побоювання за власний суверенітет та захист національних інтересів країн-членів з іншого – призвели до формування неоднозначності у баченні майбутньої ролі європейського об'єднання у питанні забезпечення національної економічної безпеки країн-членів.

Однак, у сучасному глобалізованому світі, регіональна економічна інтеграція стає життєвою необхідністю, оскільки вона дозволяє країнам спільно вирішувати складні економічні виклики, підвищувати конкурентоспроможність і забезпечувати стійкий розвиток, не забуваючи про свої унікальні інтереси та суверенітет.

Тож, альтернатив великому процесу європейської інтеграції в цілому, а також європейській інтеграції окремих країн нашого регіону, включаючи Україну, практично немає. Глобалізований обмін інформацією, товарами та послугами спонукає до регіональної економічної інтеграції. В майбутньому, найімовірніше, інтеграція відіграватиме ключову роль у забезпеченні стабільності, розвитку та впорядкуванні економічних процесів – тобто формуванні передумов забезпечення національної (та наднаціональної, якщо розглядати ЄС в цілому) економічної безпеки. У цьому контексті важливо шукати рішення, які враховуватимуть інтереси всіх сторін, зокрема, шляхом збалансованої європейської інтеграції та забезпеченням відповідних гарантій

для збереження національного суверенітету та ідентичності європейських націй.

Міжнародна економічна взаємодія це лише середовище, на яке може спиратись й міжнародна й національна економічна безпека, але з іншого боку – в ньому очевидно можуть формуватись й відповідні загрози.

У сучасному глобалізованому світі економічні зв'язки між країнами піддаються значним маніпуляціям з боку окремих державних акторів, які використовують широкий спектр економічних інструментів таких як санкції, податки, обмеження у торгівлі, міжнародні угоди, конфіскація активів, цілеспрямовані фінансові втручання, фінансова підтримка, мита, національне кредитування та реструктуризація боргів [2].

Ці інструменти можуть використовуватися як для досягнення політичних цілей, так і для зміни економічних параметрів країн-партнерів. Такі маніпуляції можуть порушити баланс інтересів, створити невідомі значеність та загрози для стабільності. Однією з таких загроз може бути економічна залежність країн від деяких ключових гравців, що робить їх вразливими до можливих втручань та тисків.

У цьому контексті, регіональна економічна інтеграція набуває особливої ваги, оскільки вона створює міцний фронт спільних інтересів і може виходити на захист своїх членів від економічних викликів та небезпек шляхом координації стратегій, об'єднаних зусиль та обміну найкращими практиками. Об'єднання країн може створити більш стійке економічне оточення, що допомагатиме зменшити вплив можливих загроз, в тому числі й гібридних.

Гібридний вплив у сфері економіки означає широке розбалансування цільової країни, що спонукає до підризу довіри суспільства до демократичних інститутів та уряду. Наприклад, економічні заходи або стратегії можуть бути використані для надання політичного тиску, чи економічні втрати можуть спонукати до перегляду зовнішньополітичної позиції держави або ослаблення стійкості її економіки, суспільства та безпеки [2].

Економіка є основним механізмом, який забезпечує функціонування суспільства. Її процеси впливають на всі аспекти життя, від розподілу ресурсів та створення робочих місць до забезпечення соціального благополуччя. Гібридні загрози в цій сфері можуть ламати звичайну динаміку економіки, порушуючи нормальний рух товарів, послуг, інвестицій та фінансів.

Більше того падіння економіки може зменшити здатність країни фінансувати оборонні програми, правоохоронні органи та інші ключові сектори. Це може послабити обороноздатність країни та створити вразливості перед зовнішніми загрозами, тому що сучасна економіка є глибоко інтернаціоналізованою. Мусимо констатувати, що більшість країн сьогодні мають велику залежність від зовнішньої торгівлі та інвестицій. Тож гібридні загрози можуть викликати дисбаланс на глобальних ринках, зменшувати зовнішні інвестиції та торгівлю, що, звичайно, залишає свій слід на національній економіці та може викликати рецесії.

Гібридні загрози у сфері економіки можуть бути суттєвішими за загрози в будь-якій іншій сфері через фундаментальний характер цієї сфери: вона формує ресурсну базу для розвитку людини, суспільства та держави.

У спільному дослідженні Європейської комісії та Європейського центру передового досвіду з проти-

дії гібридним загрозам «Ландшафт гібридних загроз: концептуальна модель», виділяється ряд вразливостей економічному аспекту гібридного впливу [2], до яких можна спостерігати практичне застосування в актуальному глобальному гібридному протистоянні:

1. Залежність від енергетичних та інших інфраструктур може призвести до формування економічної залежності та може бути використана для здійснення економічного тиску.

2. Розвиток інфраструктури часто включає великі проекти, які залучають іноземні інвестиції із сумнівними намірами.

3. Економічні труднощі та нерівність можуть бути використані для маніпуляції з результатами виборів.

4. Економічні проблеми, такі як криза платіжного балансу або збільшення державного боргу, можуть використовуватися як аргумент для підризу легітимності уряду або навіть для виправдання заходів чи геополітичної позиції.

5. Корупція в політичних та соціальних сферах підриває економічну стійкість, оскільки країна, що постраждала, стає менш конкурентоспроможною на міжнародному ринку.

Як можемо побачити не всі вразливості використовуються гібридними акторами – бо ці вразливості є загрозами самі по собі, але кожен із наведених прикладів може стати катастрофічним при його додатковому використанні ворогом під час гібридної війни.

Для прикладу, Росія активно дестабілізує економічну ситуацію в Україні, використовуючи це як один із інструментів гібридної війни. До початку збройного конфлікту на Сході України, Донецька та Луганська області перебували в стані активного соціального та економічного розвитку. Вони мали істотний вплив на ВВП, обсяги промисловості, зовнішній експорт, забезпечували зайнятість населення та підтримували інноваційні процеси у вітчизняній економіці. І звичайно, що збройний конфлікт на Сході країни призвів до зниження економічного потенціалу цих регіонів, зокрема – зменшення обсягів виробництва, експорту, зайнятості населення та інших економічних показників. Ця ситуація негативно впливає на економічну стійкість держави, оскільки регіони, що колись були ключовим двигуном економічного зростання, тепер надовго будуть залежати від допомоги з боку центральної влади [4].

Тож, як бачимо, країна агресор використовуючи спочатку гібридну стратегію, а тепер вже не ховаючись – цілеспрямовано намагається знищити економічну базу розвитку України та мінімізувати ресурси для подальшого протистояння цієї агресії.

Сьогодні, на жаль, ми маємо значне зменшення обсягів виробництва та експорту, як наслідок зменшення дохідної бази для державного бюджету, збільшення дефіциту та заборгованості, що обмежують здатність держави фінансувати соціальні програми та інфраструктурні проекти. Очевидно, що зменшення виробництва призводить до зменшення кількості робочих місць, та відповідного потенціалу до зростання соціальної напруги та незадоволеності серед населення. В свою чергу, зменшення можливостей для заробітку в регіонах можливих та активних бойових дій спричиняє масову міграцію населення до інших регіонів країни або за кордон, та приводить до втрати

робочої сили та людського капіталу, які вкрай важливі для післявоєнного відновлення і розвитку.

Крім того, ситуація нестабільності спричиняє зниження інтересу іноземних інвесторів вкладати кошти в Україну. Це може обмежити можливості для розвитку нових технологій, модернізації виробництва та росту економіки загалом.

Для подолання цих викликів, Україні важливо робити акцент на диверсифікацію економіки, підтримку нових галузей, сприяння малому та середньому бізнесу, а також залучення іноземних інвестицій під додаткові державні гарантії та розвиток торговельних партнерств.

Отже, важливою є комплексна стратегія, спрямована на відновлення економічного потенціалу й під час й після завершення активних бойових дій (в умовах продовження вже гібридної війни). Але суттєвою загрозою з однієї сторони, а з іншої – джерелом можливостей для відновлення, є тіньовий сектор економіки.

Виникнення та розвиток тіньової економіки взаємопов'язані з еволюцією суспільства. Вже з найдавніших часів можна відслідкувати появу тіньових економічних відносин. Для прикладу: із виникненням перших монет виникали й фальшивомонетники; зародження податкової системи послужило підґрунтям для розвитку механізмів ухиляння від сплати податків, збір податків часто перетворювався на особисте збагачення тих, хто виконував цю функцію; поява монополій у виробництві окремих товарів або наданні послуг стимувувала появу контрабанди та інших схем [7].

Тіньова економіка існує в багатьох країнах протягом багатьох років і є природною частиною економічної реальності, яку, можливо, не зовсім вірно виділяти як щось зовсім чужорідне. У економічних колах стали активно вживати термін «тіньова економіка» наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ століття. Протягом цього періоду дослідники в галузі економіки, спеціалізуючись на вивченні особливостей країн, що розвиваються, стали приділяти увагу важливому факту: вплив тіньової економіки на дохідну частину державного бюджету є настільки значущим, що може призвести до економічної загрози для країни [7].

Загальновідомим, є факт, що державне втручання в ринкові відносини (та економічну сферу в цілому) з метою боротьби з тіньовим сектором стає необхідним для того, щоб зменшити негативний його вплив та створити сприятливі умови для стійкого економічного розвитку, соціальної справедливості та забезпечення громадського добробуту. Проте, таке державне втручання може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Дії держави повинні бути обдуманими та збалансованими, оскільки неправильні кроки можуть призвести до небажаних наслідків.

Загалом, економісти вважають, що державне втручання в економіку є доречним в ситуаціях кризових явищ та зменшення економічної активності. Внаслідок цього, аспект виробництва, пов'язаний з людським фактором, виявляється особливо чутливим до можливих загроз, зробивши його вразливим у періоди великої рухливості. Україна має певну групу працівників, які працювали і продовжують працювати неофіційно, поза офіційними трудовими відносинами, і вони є найбільш вразливими. Це відбувається внаслідок руйнування та закриття підприємств, падіння економічної

активності та збільшення безробіття, що, в свою чергу, спричиняє зниження рівня доходів та життя населення. У цих обставинах, тільки зростає частка людей, готових працювати за будь-яких умов зайнятості, навіть якщо це означає незаконне або неформальне працевлаштування [11].

Для потенціального розширення податкової бази та кількості формальних робочих місць, тіньовий сектор економіки дійсно може виглядати як можливість для розвитку. Проте, варто пам'ятати, що цей сектор часто супроводжується численними загрозами та негативними наслідками. Як й інші суспільні явища, у тіньового сектору є як певні переваги так й більш очевидні недоліки.

Тіньовий сектор історично дозволяв значній частині населення України гарантувати та навіть підвищувати певний рівень життя. Він може надати робочі місця для тих, хто не має доступу до формального ринку праці або не має відповідної кваліфікації. Для деяких людей робота в тіньовому секторі може бути більш прибутковою, ніж офіційна праця, особливо в умовах недостатньо розвиненої економіки. Деякі компанії можуть використовувати тіньовий сектор для зниження витрат на зарплати, податки та соціальні внески – таким чином розширюючи можливості свого розвитку та підвищуючи свою конкурентоспроможність.

Між тим, негативні наслідки існування тіньового сектору економіки більш очевидні та суттєвіші ніж позитивні. Тіньовий сектор ускладнює збір податків та контроль за їхнім використанням – що може призвести до значного зменшення доходів держави, що у свою чергу обмежує можливості вкладання у громадську інфраструктуру. Працівники в тіньовому секторі часто не мають доступу до соціального захисту, такого як медична страховка, відпустки, пенсії тощо. Відсутність регулювань може призвести до погіршення умов праці та порушення прав працівників. Великий тіньовий сектор може впливати на макроекономічну стабільність та фінансову безпеку країни, ускладнюючи контроль над грошовою масою та грошовою політикою. Ну й найголовніше – тіньовий сектор може спотворювати конкуренцію для легальних підприємств, які дотримуються правил та сплачують податки, таким чином зменшуючи загальну конкурентоспроможність національної економіки.

Можна виділити три основні сфери в тіньовій економіці: неофіційна економіка, кримінальна діяльність і фіктивна діяльність [7]. Ці сфери можуть стати підґрунтям для виникнення гібридних загроз, які поєднують у собі економічний, кримінальний та політичний аспекти.

Неофіційна економіка включає в себе всі види економічної діяльності, які відбуваються поза офіційними каналами, такі як нелегальна робота, торгівля без сплати податків, шахрайство тощо. Гібридні загрози тут можуть включати в себе використання неофіційної економіки для фінансування незаконних груп, включаючи терористичні організації. Також, нелегальні гроші можуть перекладатися в політичний вплив через корупцію.

Кримінальна діяльність включає в себе злочинну діяльність, таку як наркоторгівля, контрабанда, розбійні напади, кіберзлочини тощо. Гібридні загрози в цьому контексті можуть полягати в тому, що кримі-

нальні групи можуть використовувати свої ресурси та вплив для досягнення політичних змін або створення нестабільності у країні. Також, кібер-злочинці можуть спрямовувати свої атаки на важливу інфраструктуру або політичні системи.

Фіктивна діяльність включає в себе створення фіктивних компаній, виготовлення фальшивих документів, відмивання грошей та інші шахрайські практики. За даної ситуації гібридні загрози можуть полягати в тому, що така діяльність може використовуватися для фінансування дестабілізуючих дій, включаючи дезінформаційні кампанії або втручання в політичний процес.

Отже, державна стратегія запобігання та протидії економічній злочинності повинна не лише базуватися на правових принципах, але й враховувати інтереси різних груп у суспільстві, що дозволить досягти балансу між індивідуальними, суспільними та державними інтересами та забезпечити їхнє задоволення [6]. Протидія гібридним загрозам не має спотворювати ринкову економіку надмірним втручанням з боку держави, але при цьому має враховувати необхідність забезпечення національної економічної безпеки.

Надзвичайно важливим є забезпечення балансу між індивідуальними, суспільними та державними інтересами. Державна стратегія має враховувати потреби бізнесу, громадян та інших суспільних груп, щоб уникнути негативних наслідків надмірного регулювання або обмежень, які можуть гальмувати розвиток економіки. Важливо, щоб державна стратегія не спотворювала ринкову економіку. Здійснення надмірного втручання може призвести до зниження конкурентоспроможності та інноваційного розвитку. Проте, важливо й забезпечити належний нагляд і регулювання для запобігання використанню економіки для незаконної діяльності.

Ефективна стратегія протидії економічній злочинності та гібридним загрозам повинна бути гнучкою, адаптивною та збалансованою. Врахування інтересів

різних суспільних груп, підтримка ринкової економіки та забезпечення національної економічної безпеки мають сприяти створенню стійкого і стабільного середовища, яке буде менш вразливим до гібридних загроз.

Висновки. Сучасна безпекова дійсність включає значно більше аспектів, ніж просто військова сфера. Гібридні загрози (як неklasичні види загроз) стали важливою складовою міжнародної безпеки. Особливо в умовах глобалізованого світу, де технологічний розвиток сприяє швидкому поширенню впливу через різні канали. Розуміння економічної безпеки тепер включає в себе не лише витрати на оборону, а й інші аспекти, які можуть впливати на державу або регіон: це може бути економічна стійкість, здатність адаптуватися до нових викликів, інвестиційна привабливість, розвиток технологій, наукові дослідження тощо.

Тож, можна констатувати що міжнародна та регіональна економічна безпека, так як й національна – спирається на зростання економіки (відповідно – міжнародної чи національної). Вільна торгівля, інвестиції, технологічний обмін та економічна співпраця сприяють зміцненню стосунків між країнами та регіонами, зменшуючи можливість конфліктів та підвищуючи загальний рівень економічної безпеки, у тому числі стійкість до гібридних загроз.

Тіньова економіка існує в багатьох країнах протягом багатьох років і є природною частиною економічної реальності яку можливо не зовсім вірно виділяти як щось зовсім чужорідне. Й багато в чому актори гібридного впливу використовують тіньовий сектор у своїй діяльності.

Держава має володіти інструментами для втручання у економічний процес (обмежено – коли це необхідно). З іншого боку, враховуючи необхідність балансу між приватними та публічними інтересами в суспільстві та державі, очевидно що недержавні актори економічної взаємодії, як один з об'єктів національної економічної безпеки, мають бути захищені від надмірного публічного втручання у їх приватну діяльність.

Бібліографічний список:

1. Development of public management of financial and economic security in modern conditions / Kryshchanovych M., et al. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. № 1(48). P. 258–267.
2. Giannopoulos G., Smith H., Theodoridou M. The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. URL: <https://www.hybridcoe.fi/publications/the-landscape-of-hybrid-threats-a-conceptual-model>. (дата звернення: 01.03.2024).
3. Legal aspects of reforming public management of financial and economic security in Ukraine in the context of European integration / Dragan I., et al. *Financial and credit activity problems of theory and practice*. 2023. № 1(48). P. 326–334. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/3961/3786> (дата звернення: 01.03.2024).
4. Андрущенко І.Є. Фінансова безпека економіки України в умовах збройного конфлікту. *Відновлення України та її регіонів в контексті глобальних трендів: управління, адміністрування та забезпечення* : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, Запоріжжя, 25–26 травня 2023 р. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2023 С. 26–29.
5. Білоконь М.В. Формування європейської та євроатлантичної перспективи України у контексті реалізації національних інтересів. *Державне будівництво*. 2021. URL: <https://periodicals.karazin.ua/db/issue/view/1182> (дата звернення: 01.03.2024).
6. Дикий А., Барановська Т. Методологія формування та реалізації державної політики запобігання та протидії економічній злочинності в системі гарантування економічної безпеки держави. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 2(16). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/3660/3680> (дата звернення: 01.03.2024).
7. Кононенко Л. Тіньова економіка та соціально-економічна безпека держави. *Актуальні питання права та соціально-економічних відносин: Збірник наукових статей*. Кропивницький : ЦІРоЛ, 2023. С. 342–348.
8. Луцик Ю.О. Економічна безпека в умовах глобальних викликів та загроз. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 15. С. 74–83.
9. Матковський А.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 4, Том 3. С. 287–293.
10. Моргун Н.С., Шевчук О.О., Марчевський С.В. Функції держави у забезпеченні економічної безпеки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 275–280.

11. Надточій А.О., Смаглюк, А.А. Особливості регулювання соціально-трудових відносин в умовах воєнного стану. *Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз* : зб. наук. матер. XXII Міжнар. наук. конгресу. X. : ННІ "Інститут державного управління" Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2022. С. 171–175.

12. Нікітшин А. Фінансово-бюджетна та соціально-економічна безпека держави в умовах військової агресії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1954> (дата звернення: 01.03.2024).

References:

1. Development of public management of financial and economic security in modern conditions / Kryshchanovych M., et al. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, no. 1(48), pp. 258–267.

2. Giannopoulos G., Smith H., Theocharidou M. The Landscape of Hybrid Threats: A conceptual model, EUR 30585 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021. Available at: <https://www.hybridcoe.fi/publications/the-landscape-of-hybrid-threats-a-conceptual-model>. (accessed March 01, 2024).

3. Legal aspects of reforming public management of financial and economic security in Ukraine in the context of European integration / Dragan I., et al. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, no. 1(48), pp. 326–334. Available at: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/3961/3786> (accessed March 01, 2024).

4. Andriushchenko I.Ie. (2023) Finansova bezpeka ekonomiky Ukrainy v umovakh zbroinoho konfliktu [Financial security of the Ukrainian economy in the context of armed conflict.] *Vidnovlennia Ukrainy ta yii rehioniv v konteksti hlobalnykh trendiv: upravlinnia, administruvannia ta zabezpechennia : tezy dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. (Zaporizhzhia, May 25nd–26rd, 2023). Zaporizhzhia : NU «Zaporizka politehnika», pp. 26–29. (in Ukrainian)

5. Bilokon M.V. (2021) Formuvannia yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi perspektyvy Ukrainy u konteksti realizatsii natsionalnykh interesiv [Formation of Ukraine's European and Euro-Atlantic perspective in the context of realisation of national interests] *Derzhavne budivnytstvo*. Available at: <https://periodicals.karazin.ua/db/issue/view/1182> (accessed March 01, 2024) (in Ukrainian).

6. Dykyi A., Baranovska T. (2023) Metodolohiia formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky zapobihannia ta protydiv ekonomichnoi zlochynnosti v systemi harantuvannia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Methodology of Formation and Implementation of the State Policy of Prevention and Counteraction to Economic Crime in the System of Guaranteeing Economic Security of the State]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnologii*, vol. 2(16). Available at: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/download/3660/3680> (accessed March 01, 2024) (in Ukrainian)

7. Kononenko L. (2023) Tinova ekonomika ta sotsialno-ekonomichna bezpeka derzhavy [Shadow economy and socio-economic security of the state]. *Aktualni pytannia prava ta sotsialno-ekonomichnykh vidnosyn: Zbirnyk naukovykh statei*. Kropyvnytskyi: TsIRoL, pp. 342–348. (in Ukrainian)

8. Lutsyk Yu.O. (2023) Ekonomichna bezpeka v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta zahroz [Economic security in the context of global challenges and threats]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika*, vol. 15, pp. 74–83. (in Ukrainian)

9. Matkovskiy A.V. (2020) Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Organisational and economic mechanism for ensuring the economic security of the state]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 4, no. 3, pp. 287–293. (in Ukrainian)

10. Morhun N.S., Shevchuk O.O., Marchevskiy S.V. (2023) Funktsii derzhavy u zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky [State functions in ensuring economic security]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, vol. 2, pp. 275–280. (in Ukrainian)

11. Nadtochii A.O., Smahliuk, A.A. (2022) Osoblyvosti rehuliuвання sotsialno-trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu [Peculiarities of regulation of social and labour relations under martial law]. *Publichne upravlinnia KhKhI stolittia: v umovakh hibrydnykh zahroz* : zb. nauk. mater. XXII Mizhnar. nauk. konhresu. (Kharkiv : NNI "Instytut derzhavnoho upravlinnia" Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina), pp. 171–175. (in Ukrainian)

12. Nikitishyn A. (2022) Finansovo-biudzhethna ta sotsialno-ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh viiskovoi ahresii [Financial, budgetary and socio-economic security of the state in the context of military aggression] *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 45, Available at: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1954> (accessed March 01, 2024) (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 09.05.2024